Åben skole

Erfaringer og inspiration fra seks samarbejdsprojekter mellem skoler og eksterne læringsmiljøer

EVA
DANMARKS EVALUERINGSINSTITUT

INDHOLD

Åben skole

1	Indledning	4
2	Hvorfor arbejde med åben skole?	12
3	Organisering af samarbejdet i den åbne skole	18
4	Samarbejdet om at forberede undervisningen i den åbne skole	27
5	Samarbejdet om at gennemføre undervisningen i den åbne skole	32
6	At dele viden om og erfaringer med den åbne skole	36
7	Betydningen af de fysiske rammer i den åbne skole	40

1 Indledning

Den åbne skole er en skole, som inddrager det omgivende samfund og arbejder sammen med eksterne læringsmiljøer. I samarbejdet skabes der udvidede læringsrum med flere indgange for elevernes læring. Formålet er at skabe en mere varieret og differentieret undervisning og skoledag, som understøtter elevernes læring og trivsel.

Kulturministeriet og Undervisningsministeriet har i samarbejde etableret puljen Åben skole – lokale samarbejder og national videndeling for at understøtte arbejdet med den åbne skole. I alt 31 kommunale udviklingsprojekter har modtaget støtte fra puljen for at udvikle samarbejder mellem kommuner, skoler og lokale aktører. Formålet med puljen er dels at sætte fokus på de mange fordele og muligheder, der er i den åbne skole, dels at sikre national videndeling og erfaringsudveksling, der kan inspirere kommuner, skoler og eksterne læringsmiljøer til at etablere og gennemføre samarbejder om åben skole.

Kulturministeriet og Undervisningsministeriet har bedt Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) om at opsamle og formidle erfaringer fra de udviklingsprojekter, der har modtaget støtte. Med udgangspunkt i de projekter, der har deltaget i første runde af puljeprojektet, præsenterer dette inspirationskatalog erfaringer fra seks udvalgte projekter. Kataloget henvender sig til både kommunale forvaltninger, skoler og eksterne læringsmiljøer.

Om den åbne skole

Åben skole er et centralt element i folkeskolereformen, der forpligter skoler til at indgå i samarbejder med eksterne læringsmiljøer. Reformen fremhæver både sociale og faglige grunde til at styrke skolens samarbejde med det omgivende samfund. Samarbejdet skal fremme den lokale sammenhængskraft og medvirke til, at eleverne stifter bekendtskab med det omgivende samfund og dets muligheder. Samtidig skal samarbejdet bidrage til opfyldelsen af folkeskolens formål og mål for folkeskolens fag og obligatoriske emner.

Sådan har vi gjort

EVA følger de støttede udviklingsprojekter i perioden 2016-18. I dette inspirationskatalog sætter vi fokus på de udfordringer, puljeprojekterne har mødt, og på de gode erfaringer, de har gjort sig. Analysen er baseret på interview med deltagere fra seks udviklingsprojekter. I forbindelse med udvælgelsen af projekterne er der lagt vægt på at sikre variation med hensyn til eksterne læringsmiljøer og repræsentere både erhvervslivet, de udøvende kunstarter og kulturlivet. Derudover er der lagt vægt

på, at projekterne har oplevet nyttige erfaringer i form af både udfordringer og succeser, der kan inspirere andre med hensyn til udviklingen af samarbejdet mellem skoler og eksterne læringsmiljøer. Der er gennemført i alt 18 interview fordelt på tre aktører fra hvert projekt, som repræsenterer hver sin part i samarbejdet, herunder forvaltningskonsulenter, skoleledere, lærere og eksterne læringsmiljøer.

EVA's viden- og erfaringsopsamling

Kulturministeriet og Undervisningsministeriet har bedt EVA om at opsamle og formidle erfaringer fra udviklingsprojekterne. EVA følger de støttede udviklingsprojekter i perioden 2016-18. Undervejs udarbejdes forskellige produkter:

To casebeskrivelser sætter fokus på konkrete og praksisnære eksempler. Beskrivelserne er baseret på besøg i Roskilde og Hedensted Kommuner, hvor vi har mødt kommune, lokale aktører, lærere og elever. Udarbejdet i foråret 2016. Klik her for at læse mere.

Inspirationskataloget sætter fokus på udfordringer og gode erfaringer i åben skole-samarbejder. Analysen er baseret på interview med deltagere fra seks projekter. Udarbejdet i efteråret 2017.

En samlet erfaringsopsamling samler op på centrale tematikker på tværs af projekter samt læringspunkter. Rapporten bliver baseret på interview med 12 projekter. Forventes færdig i foråret 2018.

Om inspirationskataloget

I dette inspirationskatalog præsenterer EVA erfaringer fra de seks udvalgte projekter. Kataloget henvender sig til både kommuner, skoler og eksterne læringsmiljøer og er bygget op om tematikker, der er relevante for alle aktører, som deltager i den åbne skole. Kataloget byder bl.a. på konkrete eksempler og gode råd henvendt til de enkelte målgrupper.

Projektgruppen bag kataloget

Inspirationskataloget er udarbejdet af en projektgruppe bestående af:

- Evalueringskonsulent Bjarke Frydensberg (projektleder)
- Evalueringskonsulent Ditte Nissen Storgaard
- Kommunikationskonsulent Marie Louise Poulsen.

Ud over indledningen består inspirationskataloget af seks kapitler.

Puljeprojekternes mål og elevers, skolers og eksterne partneres udbytte

I det indledende kapitel belyser vi målene med at åbne skolen op og det udbytte, elever, lærere og samarbejdspartnerne har af at arbejde sammen om at skabe nye læringsrum.

Organisering af arbejdet med den åbne skole

Kapitlet handler om organiseringen af samarbejdet i den åbne skole. Nogle projekter er organiseret centralt fra forvaltningens side, mens andre udspringer mere decentralt fra samarbejder mellem skoler og lokale aktører. Kapitlet kaster lys over, hvad der er vigtigt for en vellykket organisering af åben skole, og henvender sig primært til forvaltninger og skoleledere.

Planlægning af konkrete undervisningsforløb

I kapitlet går vi tæt på arbejdet med planlægning af konkrete undervisningsforløb. Vi fremhæver især betydningen af at forberede undervisningen sammen og at samarbejde om at afklare hensigten med læringsforløbet og målene for elevernes læring. Kapitlet henvender sig primært til lærere, pædagoger, skoleledere og eksterne læringsmiljøer.

Gennemførelse af konkrete læringsforløb

Kapitlet handler om at gennemføre læringsforløb sammen. Her fremhæver vi især vigtigheden af at afklare og fordele opgaver og roller og at fokusere på, hvordan forskellige faglige kompetencer bedst bringes i spil i undervisningen. Kapitlet henvender sig primært til lærere, pædagoger, skoleledere og eksterne læringsmiljøer.

Forankring af arbejdet med videndeling og erfaringsudveksling

I dette kapitel går vi tæt på arbejdet med videndeling. Her giver vi nogle bud på, hvordan deling af viden og erfaringer kan være med til at forankre arbejdet med den åbne skole, så det ikke kun bliver for de få, men så så mange elever som muligt får gavn af den viden og inspiration, der kan komme udefra. Kapitlet henvender sig til det undervisende personale, skoleledere, forvaltning og eksterne læringsmiljøer.

Skiftende fysiske rammer uden for og på skolen

Kapitlet belyser erfaringer med at gennemføre undervisning i anderledes fysiske omgivelser og at invitere omverdenen ind på skolen. Et vellykket åben skole-samarbejde fordrer et nysgerrigt og åbent blik på, hvad lokalområdet byder på. Kapitlets pointer er relevante for både forvaltninger, skoleledere, lærere, pædagoger og eksterne læringsmiljøer.

God læselyst!

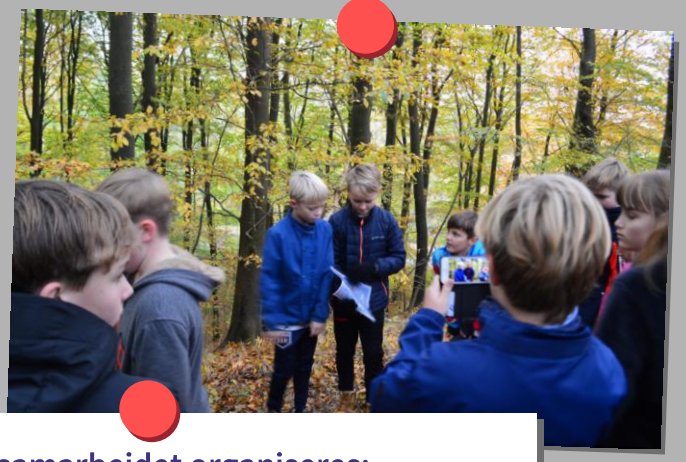

Alle folk er forskellige, alle har
noget at være stolt over! Du
er smuk, Du er enestående, og
du er bare så lækker ♥

Anbefalinger til arbejdet med den åbne skole

Her præsenterer vi en række centrale anbefalinger til samarbejdet mellem skoler og eksterne læringsmiljøer om undervisningen i den åbne skole. Anbefalingerne baserer sig på erfaringer fra seks samarbejdsprojekter.

Åben skole kan åbne nye tilgange til læring, fordi:

- Eksternt fagligt engagement kan inspirere eleverne.
- Eleverne afprøver en praksisorienteret tilgang til faget.
- Eleverne kan prøve sig selv af og sejre i andre roller end de gængse.
- Læreren kan blive inspireret til faglig udvikling.
- Skoler og eksterne samarbejdspartnere styrker forståelsen for hinandens arbejde.

Sådan kan samarbejdet organiseres:

- Kombiner central styring med plads til engagement fra lærere og eksterne.
- Udpeg en tovholder med ansvar for at koordinere og organisere samarbejdet.
- Vis engagement som skoleledelse, og prioriter den åbne skole.
- Skab personlig kontakt i forbindelse med etablering og gennemførelse af samarbejdet.
- Brug eksterne læringsmiljøer som drivkraft for idéer og initiativ.

Sådan kan undervisningen forberedes:

- Planlæg forløb i god tid i forhold til skolernes årsplaner.
- Samarbejd om at udvikle og tilpasse undervisningen.
- Inddrag læringsmålene i samarbejdet.
- Hold møder, så der er personlig kontakt mellem skolen og de eksterne læringsmiljøer.

Sådan kan undervisningen gennemføres:

- Fordel roller, ansvar og opgaver mellem læreren og den eksterne samarbejdspartner.
- Bring flere fagligheder i spil i undervisningen.

Sådan kan viden og erfaringer deles:

- Videndel med kolleger på pædagogiske møder eller i teams.
- Prioriter at udbrede gode historier i medierne.
- Del erfaringer med medarbejdere på andre skoler og i kommuner på digitale platforme.

Sådan kan de fysiske rammer styrke den åbne skole:

- Arbejd i autentiske læringsrum uden for skolen.
- Bring de eksterne læringsmiljøer til live på skolen.
- Brug lokalområdets muligheder i den åbne skole.

PROJEKTER, DER HAR MODTAGET MIDLER FRA PULJEN ÅBEN SKOLE – LOKALE SAMARBEJDER OG NATIONAL VIDENDELING

Følgende kommuner har modtaget støtte og har deltaget i første runde af udviklingsprojektet:

Bornholms Kommune
Hans Rømer Skolen og NaturBornholm – et partnerskab på Bornholm
Parterne arbejder sammen om at udvikle eksemplariske forløb og en praksismanual for alle skolens trin. Målet er at udvikle et tæt samarbejde, hvor der opbygges relationer, og hvor parterne lærer hinandens verdener at kende.

Esbjerg Kommune
Styrkede kompetencer gennem alliancer: en styrkelse af det lokale samarbejde ved hjælp af kommunal koordinering
Kommunen vil arbejde systematisk med at udbrede åben skole til alle skoler, lærere og elever. Der udvikles forløb, som bygger på tidligere erfaringer fra kommunens natur- og kulturinstitutioner.

Favrskov Kommune
Nye læringsrum skabt i samarbejde mellem lokale virksomheder og skoler i Favrskov Kommune
Målet med projektet er at udvikle praksisbaseret viden om, hvordan der skabes de bedste betingelser for skole-virksomheds-samarbejder. Innovation og entreprenørskab er gennemgående temaer for de åben skole-forløb, der udvikles.

Fredensborg Kommune
Naturkanon, naturakademi med Naturstyrelsen, Øresundsakvariet og andre
I projektet udvikles og afprøves åben skole-forløb, hvor natur og fritidsliv bringes ind i undervisningen. Formålet er at skabe eksemplariske forløb, som kan deles af flere kommuner.

Frederikssund Kommune
IdrætSmatematik
Forvaltningen inviterer lokale idrætsforeninger til sammen at idéudvikle, udfolde og evaluere nye alternative idrætsmatematiske læringsrum.

Gribskov Kommune
Masterclass
Projektet skaber fokus på faglighed og tilgodeser de dygtigste elever. Projektet gennemføres i samarbejde mellem skoler, folkebibliotek, virksomheder og kulturinstitutioner, og der skabes læringsfællesskaber på tværs af alder og sociale skel, hvilket bidrager til at motivere og inspirere eleverne. Der udvikles eksemplariske undervisningsforløb, som kan være til inspiration for hele skolen og de andre skoler i kommunen.

Hedensted Kommune
Kom ud og lær!
Projektet er udviklet som et tilbud til skolerne i Hedensted Kommune, hvor formålet er at inddrage landsbyernes historie og kulturarv og den omkringliggende natur i undervisningen.

Odsherred Kommune
Åben Skole i Virkeligheden
Projektet er en del af en større indsats om at løfte dannelsesniveauet for børn i Odsherred. Skolerne forpligtes via en klippekortsordning til at deltage i samarbejder med kommunale kulturaktører.

Rebild Kommune
Skole og lokalmiljø vækker historien til live
Projektets omdrejningspunkt er en levendegørelse af besættelsestiden i og omkring Rold Skov, som sker via musik, teater, film og undervisningsforløb. Målet er at styrke skolens samarbejde med lokale aktører, formidle den lokale historie til områdets børn og unge og tilbyde eleverne en spændende og varieret undervisning.

Roskilde Kommune
Lærende partnerskaber lokalt og på tværs af skole- og kulturområdet i Roskilde Kommune
Formålet er, at alle kommunens skoler samarbejder med eksterne aktører om længerevarende undervisningsforløb. Målet er at udvikle eksemplariske åben skole-forløb med særligt fokus på at koble kulturaktiviteter med læringsmål gennem et samarbejde mellem skoler og kulturaktører.

Rudersdal Kommune
Musikalske skabelsesprocesser
Musikskolen er drivkraft i udvikling af nye modeller for samarbejde med folkeskolen. Målet er, at musikalske skabelsesprocesser skal være med til at motivere og styrke elevernes læring i dansk- og historiefaget.

Skive Kommune
Læringsambassaden
Et team af lærere udvikler eksemplariske forløb med lokale samarbejdspartnere. Forløbene deles i en fælles digital ressourcebank og understøttes af åben skole-ambassadører, der hjælper kolleger med at føre åben skole ud i praksis.

Svendborg Kommune og Langelands Kommune
Museum på skoleskemaet
Svendborg Museum og Langelandsfortet arbejder sammen med Svendborgs og Langelands skoler om at øge inddragelsen af museerne i undervisningen. Projektet har resulteret i nye metoder til skole-museum-samarbejde, styrket eksisterende relationer og resulteret i nye undervisningsforløb og læremidler.

Vordingborg Kommune
Scenekunstnerisk skoleprojekt: Verdensklasser
Projektet udvikler samarbejdet mellem det lokale egnsteater og tre skoler, der byder ind med fordybelsesklasser. Klasserne indgår i forløb med professionelle scenekunstnere, hvor eleverne styrkes i at være entreprenante, innovative og kreative, mens lærerne får kompetenceudvikling gennem samarbejdet.

PROJEKTER, DER HAR MODTAGET MIDLER FRA PULJEN ÅBEN SKOLE – LOKALE SAMARBEJDER OG NATIONAL VIDENDELING

Følgende kommuner har modtaget støtte og har deltaget i første runde af udviklingsprojektet:

Helsingør Kommune
Håndværk og design – nyt fag, nye kompetencer og samarbejder
Formålet er at give eleverne indsigt i nogle af de mange muligheder, der ligger i håndens arbejde, på en praksisnær måde ved at udfolde faget i en bredere lokal og samfundsmæssig kontekst.

Holstebro Kommune
Talent-kultur klasser
I et samarbejde mellem Holstebro Musikskole, Dansk Talentakademi og Sønderlandsskolen har projektet til formål at styrke læringsmiljøer i udskolingen og samtidig støtte og motivere talentspirer i deres udvikling.

Jammerbugt Kommune
Liv i by og skole – fra idé til læring
Konkrete undervisningsforløb skal styrke elevernes indsigt i og forståelse af det omgivende samfund og demokratiske processer. Målet er at beskrive en model for, hvordan der kan udvikles forløb i samarbejdet med lokalsamfundet.

Aabenraa Kommune
Billedskolen rykker ud og lukker op
Med billedskolen på Brundlund Slot som omdrejningspunkt udvikler flere aktører fra kultur- og fritidsområdet en børnekulturel rygsæk med skæve kulturelle tilbud af eksperimenterende karakter til kommunens skoler.

Aarhus Kommune
Det åbne partnerskab
Projektet skal styrke samarbejdet mellem kommunens skoler og utraditionelle samarbejdspartnere. I konkrete forløb varetages undervisningen af samfundsengagerende foreninger, ungdomsskolen eller andre organisationer.

Udvalgte udviklingsprojekter

De seks kommunale udviklingsprojekter, der er udvalgt til at danne grundlag for erfaringerne i dette inspirationskatalog, er:

- Aabenraa Kommune: Billedskolen rykker ud og lukker op
- Odsherred Kommune: Åben Skole i Virkeligheden
- Helsingør Kommune: Håndværk og design – nyt fag, nye kompetencer og samarbejder
- Favrskov Kommune: Nye læringsrum skabt i samarbejde mellem lokale virksomheder og skoler i Favrskov Kommune
- Svendborg Kommune og Langelands Kommune: Museum på skoleskemaet
- Vordingborg Kommune: Scenekunstnerisk skoleprojekt: Verdensklasser.

2 Hvorfor arbejde med åben skole?

Spørgsmålet om, hvorfor skolen skal åbnes op for det omgivende samfund, er et vigtigt omdrejningspunkt i alle udviklingsprojekterne. I dette kapitel viser vi, hvilke overvejelser og erfaringer de samarbejdende skoler og eksterne læringsmiljøer har gjort sig om at åbne skolen op og skabe nye indgange til læring. På tværs af erfaringerne fra de seks projekter ser vi følgende:

Åben skole kan åbne nye tilgange til læring, fordi:

- **Eksternt fagligt engagement kan inspirere eleverne**
  En faglig eksperts stærke engagement kan smitte af på eleverne og give dem nye perspektiver på et fag.
- **Eleverne afprøver en praksisorienteret tilgang til faget**
  I et forløb oplever eleverne, hvordan fx historiefaget lever på et museum, og de oplever selvstændigt at kunne udvikle et forløb som et teaterstykke eller et arkitektonisk projekt.
- **Eleverne kan prøve sig selv af og sejre i andre roller end de gængse**
  Eleverne vil træde ud af de gængse roller i klassen og opleve nye sider af sig selv og hinanden i det faglige samarbejde.
- **Læreren kan blive inspireret til faglig udvikling**
  Mødet med en stærk faglighed kan inspirere læreren i egen undervisning og til senere åben skole-forløb.
- **Skoler og eksterne samarbejdspartnere styrker forståelsen for hinandens arbejde**
  De eksterne samarbejdspartnere får indblik i skolernes behov for fx konkrete læringsforløb.

Nye rum for læring

De udvalgte projekter er optagede af at gøre sig erfaringer med at skabe læring i nogle rammer, som adskiller sig fra det vante klasselokale. I flere af udviklingsprojekterne handler det om at give eleverne indblik i autentiske miljøer, de måske ikke kender i forvejen. Fx vil én kommune skabe tættere samarbejde med erhvervslivet for at give eleverne et mere nuanceret billede af, hvilke ungdomsuddannelser de kan vælge:

> Det handler om at vise udskolingseleverne ungdomsuddannelser, så de får et godt og nuanceret blik på, hvad det egentlig er for nogle muligheder, de har, når de går ud herfra. Det er vi ikke gode nok – og heller ikke dygtige nok – til at fortælle dem. Det er ungdomsuddannelserne selv meget bedre til. Derfor er det vigtigt at komme derud.
>
> Udskolingsleder, Haldum-Hinnerup Skolen, Favrskov Kommune

Projekterne rummer mål om at skabe læringsrum, der kan give eleverne nogle mere praksisorienterede og virkelighedsnære oplevelser end dem, de kender fra skolen. I projekterne bliver der lagt vægt på, at åben skole kan noget særligt, fordi den trækker på kompetencer fra både eksterne læringsmiljøer, der har en særlig faglig ekspertise, og lærere, som har pædagogiske og didaktiske kompetencer. En kommune har derfor som mål, at to museer indgår et tættere samarbejde om at udvikle forløb og undervisningsmaterialer, der er interessante og relevante for skolerne.

> Vi så en gensidig mulighed for både museer og skoler i at udvikle undervisning og materialer sammen. Det handler om at snakke med hinanden i processen, inden vi har et færdigt produkt, så vi som museer lægger materiale ud til skolerne, som rent faktisk kan finde anvendelse i skolerne og passer ind i deres hverdag.
>
> Museumsinspektør, Danmarks Forsorgsmuseum

I det tættere samarbejde bliver begge parter klogere på hinandens kompetencer og ekspertise, så de sammen kan udvikle læringsrummet i den åbne skole.

Eleverne møder nye indgange til læring

På tværs af projekterne fortæller deltagerne, at eleverne møder nye indgange til læring. Vi har opdelt deres udbytter i tre kategorier: 1) praksisorienteret læring, hvor eleverne gennem praktiske arbejdsmetoder i autentiske miljøer oplever fag og emner på nye måder, 2) trivsel og motivation, idet nye arbejdsprocesser og samarbejdsformer er med til at skabe nye relationer og engagement

blandt eleverne, 3) faglig fordybelse, hvor eleverne får et andet og bedre kendskab til fagene gennem samarbejdet med en ekstern ekspert.

Praksisorienteret læring åbner verden for eleverne

Flere af udviklingsprojekterne har bragt eleverne ud i autentiske miljøer, og det giver eleverne nogle andre muligheder for at lære om faglige emner og fag. Det handler om at "tage ud i verden og undersøge den", som en skoleleder siger.

I Svendborg og Langelands Kommuner arbejdede skolerne tæt sammen med Danmarks Forsorgsmuseum og Langelandsmuseet om forskellige forløb i historie. Undervisningen foregik på et af museerne, i byens rum – hvor der findes historiske bygninger – eller i arbejdet med genstande fra de forskellige historiske perioder. En del af projektet indebar også, at eleverne gennem dilemma-spil selv skulle leve sig ind i de situationer og valg, mennesker har stået i under fx anden verdenskrig. Inspektøren fra museet forklarer, at det gjorde indtryk på eleverne:

> Man lærer af oplevelser, fordi man husker det bedre. At komme ud af klasselokalet og opleve noget andet end det, man ser til hverdag, og få nogle ægte genstande mellem hænderne, dét er noget, man husker. Det har det med at sætte sig lidt bedre fast.
>
> Museumsinspektør, Danmarks Forsorgsmuseum, Svendborg Kommune

I en anden kommune har eleverne arbejdet sammen med en arkitekt om at bygge trætophuse i faget håndværk og design. I projektet skulle eleverne udvikle deres egne idéer, indsamle materialer i skoven og afprøve deres idéer og materialerne undervejs. Konsulenten fra forvaltningen forklarer, at den praksisorienterede tilgang betød, at:

> Man får vendt nogle ting på hovedet og angrebet tingene på nogle lidt forskellige måder. Det giver en variation. Det gør det selvfølgelig mere interessant for den enkelte elev.
>
> Børnekulturkonsulent, Helsingør Kommune

En lærer, der var involveret i projektet, påpeger, at den anderledes tilgang til faget udfordrede eleverne på nye måder, og at "det med at tænke ud af boksen og være i den reflekterende fase har været svært for nogle elever, som hellere ville have at vide, hvad de skal gøre".

Åben skole kan styrke elevernes motivation og trivsel

I flere af projekterne oplever samarbejdspartnerne, at eleverne deltager aktivt i processer og engagerer sig, når de skal nå et konkret mål – fx at stå på en scene og fremføre et stykke for alle skolens elever. Samarbejdet mellem eleverne kan også skabe oplevelser af at kunne mere i fællesskab end alene og dermed styrke sammenhold og trivsel i klassen.

I en kommune har eleverne arbejdet med opsætning af teaterstykker sammen med scenekunstnere fra et egnsteater. Det betyder, at eleverne deltager i en kreativ og nysgerrig proces. En lærer fra projektet peger på, at det kan virke svært og uoverskueligt for nogle, men når de står på scenen, og det faktisk lykkes både for den enkelte og for fællesskabet, giver det eleverne en god oplevelse – "de har været nødt til at holde fast og blive ved og så vise det frem til sidst," siger læreren. Ikke kun arbejdet med udholdenhed, men også den overvindelse, det kan være at stå på en scene og udtrykke sig, er noget, eleverne kan bruge i andre sammenhænge, fx fremlæggelse i klassen. Når eleverne arbejder uden for de vante rammer og bliver undervist af en instruktør udefra, kan det også betyde, at de træder ud af de roller, de normalt har i klassen. Det forklarer en deltager fra projektet:

> Nogle elever kommer virkelig til at *shine*, som de ikke gør i hverdagen, fordi de er blevet puttet ned i en bestemt kasse og har en bestemt rolle. For det første laver de noget helt andet, og de kan vise et talent, de ikke har mulighed for at vise i hverdagen, plus at de bliver set på med nye øjne. Det kan gøre, at de får selvtillid.
>
> Kultur- og fritidskonsulent, Vordingborg Kommune

I flere af projekterne fortæller deltagerne, at eleverne får mulighed for at opleve hinanden i nye sammenhænge og for at arbejde sammen på måder, de ikke er vant til. Lærerne og de eksterne parter oplever, at det kan være med til at styrke sammenholdet i klassen.

Motivationen kan også komme af den begejstring, som eleverne kan mærke hos deres lærere, og af det engagement, den eksterne ekspert har i sit eget fag. En deltager fortæller, at eleverne blev superbegejstrede, når de fik besøg af en arkitekt.

> Det smitter af på eleverne, når de mærker, at deres lærere synes, at det, der bliver arbejdet med, er vigtigt, og når der ligefrem kommer gæstelærere andre steder fra, som også viser engagement og seriøsitet.
>
> Børnekulturkonsulent, Helsingør Kommune

Eksterne undervisere og miljøer styrker den faglige fordybelse

Samarbejdet med en ekspert, som er dybt inde i et fagligt område, giver mulighed for en anden faglig fordybelse, end eleverne oplever til hverdag.

I et af udviklingsprojekterne arbejder en musikskole sammen med skolerne om at give eleverne musikalske oplevelser, og musikskolelederen forklarer, at eleverne har været meget glade for det, fordi "de møder en udøvende kunstner, og det flytter dem et sted hen, hvor de ellers ikke ville være kommet".

I en anden kommune er det samarbejdet med lokale virksomheder, som giver eleverne indblik i deres erhvervsfaglighed. Den faglige fordybelse kan også handle om at være i de autentiske miljøer, som elever fx oplever i en kommune, hvor de arbejder tæt sammen med billedskolen, og hvor eleverne også oplever kunstværker – og "ser ægte og originale malerier og mærker stemningen på et rigtigt museum og bliver undervist i et andet fagsprog, end de er vant til af mig", forklarer en lærer.

Erfaringerne viser altså, at samarbejderne om den åbne skole kan skabe nye muligheder og koblinger mellem undervisningens indhold og den praktiske virkelighed uden for skolen, motivere eleverne og styrke den faglige fordybelse.

Lærere og eksterne parter får også udbytte af forløbene

De lærere og eksterne parter, som har arbejdet sammen om åben skole i udviklingsprojekterne, har også selv draget nytte af samarbejdet. Flere af lærerne er blevet inspireret af de eksternes arbejdsmetoder og faglighed, mens samarbejdet har givet aktørerne indblik i skolernes hverdag, planlægningen af både årsplan og undervisningsforløb og arbejdet med eleverne. I nogle af projekterne er der udviklet konkrete undervisningsforløb eller materialer, som kan bruges igen i fremtidige forløb. Endelig har flere parter fået nye relationer på tværs af skoler og eksterne miljøer, som vil gøre det lettere at samarbejde fremover.

Et væsentligt udbytte for de parter, der har deltaget i udviklingsprojekter, er det, de har lært af hinandens fagligheder og undervisning. En scenekunstner fortæller fx, at det har været lærerigt at se, hvordan lærerne taler til eleverne og arbejder pædagogisk. I samme forløb har læreren oplevet at kunne være med på sidelinjen, fungere som sparringspartner og få mulighed for at have en anden rolle i forhold til eleverne:

> Som lærer får man særligt et udbytte, fordi man kan iagttage sine elever på en helt anden måde, end man kan i hverdagen. Man lærer flere sider af dem at kende, end man gør i den normale undervisning, og det er ret værdifuldt. Så det har jeg fået meget ud af.
>
> Lærer, Marienberg Skole, Vordingborg Kommune

Der er også lærere, som fortæller, at de har fået inspiration af samarbejdet til deres egen undervisning. Om samarbejdet med en billedkunstner fortæller en lærer fx, at hun har lært nye teknikker, hun kan bruge i undervisningen. En anden lærer tager nogle øvelser fra et dramaforløb med sig, fordi hun mener, de kan anvendes i flere andre fag, fx engelsk eller dansk. Som en lærer påpeger, giver det også læreren noget helt andet at se teknikker i praksis:

> Det giver noget helt andet, end hvis du fx går på kursus og får fire timer om et eller andet og går hjem. Her har man mulighed for at følge op og udfolde nogle af de idéer, man har sammen.
>
> Lærer, Espergærde Skole, Helsingør Kommune

Forløbet kan styrke samarbejdet om undervisningen

Enkelte projekter har udviklet forløb og materialer, som kan anvendes igen. I ét projekt, hvor to museer har samarbejdet med et panel af lærere og elever fra flere skoler, er der udviklet forløb ud fra både læreres og elevers idéer og perspektiver. Det betyder, at folkene fra museerne har et mere klart billede af, hvad skolerne efterspørger, og nu kan tilbyde færdige forløb og materialer til undervisning.
Set fra lærernes perspektiv giver det tætte samarbejde med en fagperson mulighed for at give deres fag en ny opmærksomhed og tyngde. Fx oplever en lærer at kunne vise eleverne, at håndværk og design får en anden faglig tyngde i samarbejdet med en arkitekt, end når eleverne "sidder og syr en filt-ko", forklarer han.

Projekterne har givet anledning til nye bekendtskaber mellem skoler og eksterne aktører. Flere af deltagerne peger på, at det er et vigtigt udbytte, som har givet dem en bedre forståelse for, hvordan de kan arbejde sammen, og mod på at kontakte hinanden igen i forbindelse med fremtidige projekter.

3 Organisering af samarbejdet i den åbne skole

Arbejdet med at organisere samarbejdet i den åbne skole handler om, hvordan der kan skabes strukturer, så forskellige aktører bedst muligt bidrager til spændende og motiverende undervisningsforløb for skolens elever. I dette kapitel kan du læse om projekternes erfaringer med forskellige organiseringer af den åbne skole.

Uanset om et projekt er sat i gang og styres af forvaltningen, skoleledelsen, medarbejdere på skolerne eller eksterne læringsmiljøer, peger erfaringerne fra deltagerne i de seks udvalgte projekter på nogle forhold, vi vil fremhæve som betydningsfulde for organiseringen:

Sådan kan samarbejdet organiseres:

- **Skab balance mellem central styring og plads til engagement fra lærere og eksterne.**

  Forvaltningen og skolernes ledelser kan starte med at sætte tydelige rammer for samarbejdet, og hvilke ressourcer der er til rådighed. Samtidig er det vigtigt, at hvert samarbejde kan rumme idéer og interesser fra de lærere og eksterne partnere, der skal gennemføre projekterne sammen.

- **Udpeg en tovholder med ansvar for at koordinere og organisere samarbejdet.**

  Arbejdet med at koordinere handler om at engagere samarbejdspartnerne, hvad enten forvaltningen skal engagere samarbejdet mellem skoler og eksterne læringsmiljøer, eller en skole skal organisere samarbejdet mellem medarbejdere og en eller flere eksterne partneres deltagelse.

- **Vis engagement som skoleledelse, og prioriter den åbne skole.**

  Det er afgørende, at skoleledelsen bakker op om åben skole og viser lærere og pædagoger, at deres arbejde med åben skole bliver værdsat. Prioriteringen kan også vises, ved at ledelsen gør det let at planlægge forløb, fx i forhold til skema, ressourcer og transport.

- **Skab personlig kontakt i forbindelse med etablering og gennemførelse af samarbejdet.**

  Den personlige kontakt i relationen mellem skoler, forvaltninger og eksterne læringsmiljøer spiller en vigtig rolle. Det er relevant dels i den indledende fase, hvor skoler og det eksterne læringsmiljø lader sig inspirere til og beslutter sig for at arbejde sammen, dels i arbejdet med at udvikle og gennemføre læringsforløb.

- **Brug eksterne læringsmiljøer som drivkraft for idéer og initiativ.**

  De eksterne læringsmiljøer kan opfordres til at byde ind, og både forvaltning, ledelse og lærere kan med fordel lade sig inspirere, hvis de samtidig sørger for, at der sker en tydelig kobling til den øvrige undervisning i klassen.

På tværs af udviklingsprojekterne er der en opmærksomhed over for at skabe mere faste rammer om samarbejdet med eksterne læringsmiljøer. Flere steder har åben skole tidligere været drevet af enkelte læreres interesse eller relationer til foreninger eller kulturaktører. Det er en organisering, som er sårbar over for udskiftning i personale, og som også betyder, at det ofte er de samme klasser eller fag, der arbejder med åben skole.

Set i dette lys er flere af projekterne optagede af at styrke organiseringen af åben skole. Det betyder, at projekterne har en særlig opmærksomhed på at udbrede erfaringer og idéer mellem klasser og skoler og på at skabe gode betingelser for kontakt og samarbejde mellem skolerne og læringsmiljøerne.

> Målsætningen er at få synlighed og samling på det, vi kan. Der foregik rigtig meget åben skole-arbejde, også før reformen, der primært var drevet af ildsjæle, som vi mødte fra projekt til projekt. Med den digitale portal og løbende workshops, hvor foreninger og lærere møder hinanden, bliver det mere demokratisk.
>
> Kulturkonsulent, Odsherred Kommune

På tværs af de udviklingsprojekter, der indgår i undersøgelsen, er der flere og forskelligartede erfaringer med at skabe organiseringer, der understøtter samarbejder mellem skolerne og de eksterne læringsmiljøer.

Eksempler på organisering af samarbejder:

- Netværk, der skaber rammer for dialog og udvikling af samarbejder mellem skoler og eksterne aktører
- Digitale portaler eller kataloger, der præsenterer tilbud, skoler kan deltage i
- Klippekortsordning med forpligtelse for kommunens skoler til at deltage i undervisningsforløb
- Dialog med kommunale erhvervsråd om samarbejder mellem skoler og erhvervsrådets medlemmer
- Arbejdsgrupper på skolerne til idéudvikling om arbejdet med den åbne skole.

På de kommende sider viser vi konkrete eksempler på, hvordan samarbejdet om den åbne skole er organiseret i de forskellige udviklingsprojekter.

Netværk for skoler og eksterne læringsmiljøer kan danne ramme for udvikling

På tværs af projekterne i undersøgelsen er der gode erfaringer med at danne netværk, som repræsentanter for skolerne og for organisationer, foreninger og andre dele af kulturlivet deltager i. Netværkene kan bruges til at diskutere erfaringer med at udvikle samarbejdsprojekter og som ramme for at udvikle idéer, kontakter og konkrete initiativer til et samarbejde.

I én kommune har forvaltningen initieret et netværk, der udformer og udsender en række helt konkrete tilbud til skoler og dagtilbud, som alle tager afsæt i og gennemføres i samarbejde med kommunale eller selvejende organisationer og foreninger. I denne gruppe sidder bl.a. kommunale repræsentanter for skoleområdet, for dagtilbudsområdet og for kultur- og fritidsområdet og repræsentanter for skolernes pædagogiske læringscentre og for forskellige kulturinstitutioner. I en anden kommune mødes historielærere med repræsentanter for lokale museer fire-fem gange om året. Lærerne i netværket har status som ambassadører for skolerne. Formålet er, at de løbende får opdateret viden om, hvad der rører sig blandt relevante aktører uden for skolen, og hvilke muligheder der er for at samarbejde med museerne om konkrete historiefagsrelaterede undervisningsforløb.

> Det er lige præcis dét, jeg tænker, at vi lærere skal være bedre til fremadrettet: Vi skal på skolerne have nogle ambassadører, som har kontakt til de forskellige museer og kulturinstitutioner i vores kommuner, så vi hele tiden og løbende kan formidle ind i vores egen organisation, hvad der rører sig, og hvad det er for tilbud, vores elever kan deltage i.
>
> Historielærer, Vestermarkskolen, Svendborg Kommune

Digitale portaler og kataloger skaber overblik

Flere kommuner har udviklet digitale portaler og kataloger som instrument til at skabe overblik over mulige måder at skabe samarbejde mellem skoler og eksterne aktører på. Portalerne og katalogerne henvender sig til skolernes medarbejdere og gør det på den måde let for den enkelte lærer at tage kontakt til en relevant samarbejdspartner.

Konkret kan det være en digital portal, der rummer et bredt udvalg af mulige forløb, der er skitseret, og som den enkelte lærer i samarbejde med den eksterne kontaktperson kan tilpasse til behovet. Det kan også være et katalog med et udvalg af konkrete forløb, som opdateres hvert skoleår. Blandt projekterne er der eksempler både på fysiske formater og på digitale portaler, der kan udvikles på kommunens hjemmeside.

Blandt de kommuner, der arbejder med forskellige typer af kataloger og portaler, er erfaringen, at det imødekommer et behov på skolerne for at kunne vælge mellem nogle relativt standardiserede forløb, som efterfølgende kan tilpasses og justeres til de faglige og sociale behov i den enkelte klasse. Erfaringen fra projekterne er dog også, at de digitale portaler og kataloger ikke kan stå alene, hvis samarbejdsprojekter skal bære frugt. Der er dermed behov for at supplere med andre organisatoriske initiativer, der understøtter og styrker samarbejdets processer.

Eksempler på portaler, der inspirerer til arbejdet med åben skole:

Fælles portal for 21 kommuner til understøttelse af samarbejdet:
www.skolenivirkeligheden.dk/

Skive Kommunes portal til understøttelse af samarbejdet:
www.skivedna.dk/

Roskilde Kommunes portal til understøttelse af samarbejdet:
www.aabenskole.roskilde.dk/

Aarhus Kommunes portal til understøttelse af samarbejdet:
www.ulfiaarhus.dk/

Skoletjenestens nationale portal:
www.skoletjenesten.dk/

Obligatorisk deltagelse rummer risiko for mindre ejerskab blandt medarbejdere

En af de tilgange, der kan vælges for at styrke de lokale samarbejder, handler om at gøre samarbejdet obligatorisk og om fra forvaltningens side at stille klare krav til omfanget af arbejdet med den åbne skole. I en af undersøgelsens kommuner har man valgt at indføre en såkaldt klippekortsordning. Ordningen går i sin enkelhed ud på, at alle klasser på kommunens skoler har 12 klip, som skal bruges til på en digital portal at booke aftaler med kunstnere inden for en æstetisk disciplin. Det er altså en tilgang, der gør samarbejdet til en tvungen opgave. Det skaber en bred deltagelse, som sikrer, at elever på tværs af alle skoler får udbytte af samarbejdet med kulturinstitutionerne. Tilgangen indebærer dog en risiko for, at det undervisende personales oplevelse af ejerskab bliver reduceret.

Erfaringen fra projekterne er i tråd med dette, at krav og forpligtelse i form af fx en klippekortsordning hurtigt genererer erfaringer med at samarbejde med eksterne aktører. Men erfaringerne viser også, at mange medarbejdere særligt i begyndelsen oplever, at denne proces gør arbejdet med den åbne skole topstyret, og at det dermed kan svække medarbejdernes motivation og ejerskab. Erfaringen fra projekterne viser, at det er en udfordring, som kan imødekommes. Det kan bl.a. gøres ved, at der fra ledelsens side lyttes til medarbejderes oplevelser med den styring og de krav, der er blevet bestemt, og ved, at ledelsen og medarbejdere sammen diskuterer de styringsmæssige rammer, så der sikres plads til, at medarbejdere kan præge arbejdet med den åbne skole.

Både central styring og lokalt engagement giver muligheder

På tværs af projekterne i undersøgelsen er der eksempler på både kommuner, hvor forvaltningen har taget en tydelig rolle i styringen af arbejdet med den åbne skole, og kommuner, hvor tilgangen modsat har været præget af at motivere og give plads til, at udviklingen sker på skolernes og aktørernes egne præmisser og ønsker. De to tilgange har grundlæggende nogle forskellige styrker og udfordringer: Når der sættes en klar ramme og stilles tydelige krav til skolernes medarbejdere, kan der hurtigt sikres aktivitet. Dog indebærer en stram styring også en risiko for, at det opleves som en tvungen opgave, og at medarbejdernes opbakning og følelse af ejerskab dermed bliver mindre. En mindre stram styring kan omvendt sikre, at arbejdet sker på medarbejdernes egne betingelser. Til gengæld indebærer det en risiko for, at initiativer til at samarbejde med eksterne aktører drukner mellem andre hensyn og opgaver, og at det fortrinsvis er ildsjæle, de særligt interesserede, der tager del i arbejdet.

Forvaltningens initiativer til at rammesætte og styre arbejdet med den åbne skole kan altså indebære en afvejning af forskellige hensyn henholdsvis til motivation og ejerskab og til bredde og organisatorisk forankring på skolerne.

Skoleledelsen viser engagement og prioriterer åben skole

På skolerne er det både skoleledelsen, medarbejderne og de pædagogiske læringscentre, der kan bidrage til arbejdet med at initiere og organisere konkrete samarbejdsprojekter. På tværs af projekterne er det dog primært skoleledelserne, der har varetaget centrale opgaver med at organisere samarbejdsprojekterne. Når samarbejdsprojekter mellem skoler og eksterne læringsmiljøer bliver til, giver det ofte nogle organisatoriske udfordringer for skolerne, som stiller krav til skolens ledelse om at gøre de administrative led smidige og om at fjerne nogle af de barrierer, medarbejdere støder på, når der gennemføres et projekt i samarbejde med en aktør, der ikke er en del af skolens organisation. En række gennemgående udfordringer handler fx om:

- Skemalægning, når der gennemføres besøg ude af huset
- Vikardækning, hvis besøg ude af huset indebærer forøget transporttid
- Økonomi til transport, hvis der skal bruges busser eller offentlig transport.

Ledere og medarbejdere peger derfor på, at det er vigtigt, at skoleledelsen fra start er opmærksom på, at samarbejdsprojekter indimellem kræver fleksibilitet og smidighed med hensyn til indretningen af skoledagen, og at det derfor kan være nødvendigt at rykke rundt på timer eller sikre vikardækning, så skemaet hænger sammen for elever og medarbejdere. Derudover er det vigtigt, at ledelsen hjælper med at mindske den udfordring, der handler om økonomi, hvis et besøg uden for skolen kræver, at der bruges tog eller bustransport. Det sidste kan evt. indebære dialog med forvaltningen. Samlet set handler det om at undgå, at skemalægning og administration unødigt kommer til at spænde ben for gode samarbejdsprojekter.

> Min opgave er at fjerne nogle af de forhindringer, der kan være. Det kan være af praktisk karakter: at sørge for, at man kommer fra A til B, eller at lave en fleksibel skoledag, så der kan rykkes rundt på nogle timer engang imellem.
>
> Skoleleder, Rantzausminde Skole, Svendborg Kommune

Erfaringer fra projekterne viser også, at der er behov for, at ledelsen viser engagement og opmærksomhed med hensyn til udfordringerne i samarbejdet med eksterne læringsmiljøer. Mange lærere oplever, at dét at samarbejde med eksterne læringsmiljøer ofte ikke er det nemme valg, da det kan indebære en række opgaver og udfordringer, der bryder med den vante måde at arbejde på. Dog viser erfaringer også, at udfordringerne kan reduceres betydeligt, og at det samtidig kan være meget givende for undervisningen, når der er velfungerende strukturer for arbejdet, hvilket bl.a. indebærer, at arbejdet med den åbne skole gøres til en del af kerneopgaven i skolens arbejde og ikke bliver til selvstændige projekter, der tager fokus væk fra undervisningen. Gode strukturer handler også om, at ledelsen støtter op og baner vejen for medarbejderne Endelig handler velfungerende strukturer om, at ledelsen viser interesse og i det daglige ledelsesarbejde følger op på projekterne og så vidt muligt deltager i relevante møder. I erfaringerne fra velfungerende projekter fremhæver medarbejdere, at ledelsen har udtrykt interesse, og at den har motiveret, opmuntret og støttet, når der var behov for det.

Samlet set viser erfaringerne, at det er vigtigt at have opmærksomhed på arbejdet med den åbne skole i den daglige pædagogiske ledelse, hvilket bl.a. indebærer, at ledelsen tager del i dialoger om mål, visioner og udfordringer i samarbejdet og om, hvordan samarbejdet kan føre til god undervisning for eleverne. Der er med andre ord behov for, at ledelsen også i relation til den åbne skole løbende understøtter personalegruppernes samarbejde og det undervisende personales arbejde med at skabe gode forudsætninger for elevernes læring og trivsel.

Personlig kontakt mellem skole og eksternt miljø har stor værdi

Når et samarbejde etableres mellem to parter, der ikke har samarbejdet før, kan det ofte være givtigt at holde et personligt, fysisk møde, hvor rammer og forventninger lægges fast. Dette møde kan både involvere ledelsesrepræsentanter og medarbejdere fra henholdsvis skoler og aktører i det eksterne læringsmiljø. I en af undersøgelsens kommuner samarbejder skoler med private virksomheder og ungdomsuddannelser om konkrete projekter. Her understøtter udskolingslederen sin skoles samarbejdsprojekter ved altid at tage den indledende dialog med virksomhederne og holde et fysisk møde med direktøren, inden lærere og kontaktpersoner for virksomhederne mødes. Mødet handler om at udarbejde en overordnet ramme for forløbet og om at udpege kontaktpersoner.

CASE: Erfaringer fra Favrskov Kommune

Skoleledelsen rammesætter projekter og er kontaktled til virksomheder

På Haldum-Hinnerup Skolen i Favrskov Kommune har afdelingslederen for udskolingen en fast procedure for, hvordan et samarbejde med lokale virksomheder indgås. Som et første led tager han altid den indledende kontakt til direktøren for virksomheden. Dernæst holder de et fysisk møde, hvor de taler om mål og forventninger til samarbejdet. På baggrund af mødet udarbejder han en aftaletekst, der sendes til virksomheden, som et dokument for gensidig forventningsafstemning. Aftalen tager udgangspunkt i fem overordnede punkter:

- Formål
- Relevante læringsmål
- Kontaktpersoner og rammer for samarbejdet
- Tidshorisont for forløbet
- Fastlæggelse af møder.

> Min rolle har været at formidle kontakten til uddannelsesinstitutioner og virksomheder. Og den del af det er utrolig vigtig for at komme godt i gang. Virksomhederne får mange henvendelser, og det gør altså en forskel, hvis det er en leder, som kan træffe nogle beslutninger, der kontakter dem først. Min oplevelse er, at det er vigtigt at bruge et struktureret introduktionsbrev, som ridser rammerne op. Herefter holder vi et indledende møde sammen med virksomheder, ungdomsuddannelser og de lærere, som skal indgå i projektet. På det møde afstemmer vi forventningerne til hinanden i samarbejdet.
>
> Udskolingsleder, Haldum-Hinnerup Skolen, Favrskov Kommune

Pædagogiske læringscentre kan danne bindeled mellem aktører

Med folkeskolereformen har skolerne oprettet pædagogiske læringscentre. Disse centre har som formål at understøtte læringsrelaterede aktiviteter for eleverne og inspirere og understøtte personalets fokus på læreprocesser. I relation til den åbne skole er de pædagogiske læringscentre tiltænkt en rolle, som handler om at understøtte samarbejdet med eksterne parter om læring, udvikling og trivsel og at understøtte samarbejdet med idræts-, kultur- og foreningslivet. Det er med andre ord deres rolle at styrke samarbejdet mellem skoler og de eksterne læringsmiljøer, der ønsker at indgå i et samarbejde.

Erfaringer fra de igangværende udviklingsprojekter viser, at de pædagogiske læringscentre mange steder endnu ikke har fået en bærende rolle i arbejdet med den åbne skole. Dog er der flere gode erfaringer med at lade medarbejderne i de pædagogiske læringscentre være repræsentanter i kommunale netværk, så de kan være et bindeled mellem eksterne aktører og de undervisere, der kan være relevante for et konkret samarbejde. Det har givet flere gode muligheder.

I en af kommunerne i undersøgelsen er der fx skabt rammer for et undervisningstilbud, der foregår i samarbejde med den kommunale billedskole. Tilbuddet er særligt henvendt til skoler i landdistrikterne ud fra en ambition om at styrke engagementet hos de børn, der ikke bor i byerne, og som af socioøkonomiske grunde ikke er vant til at besøge et kunstmuseum. I den forbindelse er det blevet besluttet i et kommunalt åben skole-netværk, at medarbejdere fra de pædagogiske læringscentre henvender sig til relevante lærere på skolerne, hvis elever passer ind i målgruppen og kan have gavn af tilbuddet.

> Medarbejderne fra de pædagogiske læringscentre er vores ambassadører ude på skolerne, fordi de sørger for at få distribueret vores tilbud. De hjælper os fx, hvis der er nogen, der skal trykkes på maven i forhold til at være opmærksomme på en mulighed.
>
> Teamleder i Kultur, Plan og Fritid, Aabenraa Kommune

En anden konkret rolle, hvor medarbejdere i de pædagogiske læringscentre kan bidrage, handler om at sparre med forvaltningen om idéer og forslag til aktiviteter. I Vordingborg Kommune, hvor forvaltningen har udviklet en portal med tilbud i regi af den åbne skole, har kommunen gode erfaringer med at holde møder med medarbejdere fra de pædagogiske læringscentre og enkelte ledelsesrepræsentanter for at lakmusteste idéerne, inden idéerne præsenteres for skolernes medarbejdere.

På tværs af projekterne viser erfaringerne, at det har været en udfordring, at man flere steder ikke er kommet særlig langt med at definere de pædagogiske læringscentres roller. Dog er der generelt stor interesse at spore blandt projektdeltagerne for fremover at have mere fokus på at styrke de pædagogiske læringscentres roller i arbejdet.

Netværk kan kvalificere idéer og projekter

Forvaltningen og skoleledelserne spiller altså ofte markante roller i organiseringen af samarbejdet mellem skoler og eksterne læringsmiljøer. Men der er flere måder, eksterne aktører kan tage del i arbejdet med at organisere samarbejdet på, ligesom eksterne læringsmiljøer kan tage initiativ til at få samarbejdet op at stå. En af måderne at spille en rolle på er ved at indgå i forskellige typer af netværk, hvor personer med viden fra forenings-, kultur- og erhvervsliv deler viden med repræsentanter for skolerne og for forvaltningen. En anden måde, foreningslivet kan spille en tydelig rolle på, er ved at aktivere de råd og netværk, der allerede er inden for forskellige områder og brancher. I en af kommunerne i undersøgelsen har forvaltningen talt sammen med det kommunale erhvervsråd om interessen for at indgå i samarbejder med skolerne i kommunen. Det har ført til, at en stor del af erhvervsrådets ca. 300 medlemmer i form af virksomheder i forskellige størrelser selv har kunnet byde ind med en beskrivelse af, hvilke emner de fx kan bidrage til. Det kan nemlig være et større kortlægningsarbejde for en person i forvaltningen eller for en lærer eller leder på en af kommunens skoler at kontakte en masse virksomheder uden nogen forudgående kontakt.

Initiativer kan også komme fra de eksterne læringsmiljøer

Endelig er der også erfaringer blandt projekterne med, at initiativet mere entydigt kommer fra de eksterne læringsmiljøer. Her viser erfaringerne fra et museum, der har udviklet koncepter for undervisningsforløb i lokalområdet, at det er effektivt først at samarbejde med forvaltningen, som kan hjælpe med at præsentere idéer for skolerne. Derudover har det vist sig effektivt at formidle mulighederne til skolerne gennem materialer, der målrettes lærergruppen, suppleret med fysiske møder med ledere fra skolerne. Det kan sikre, at idéer og koncepter bliver videreformidlet til de praktikere, der vil være interesserede i at igangsætte et samarbejdsprojekt, og at ledelsen har viden om projektet og derfor let kan tage stilling, når en medarbejder henvender sig med et ønske om at deltage.

Gode råd til forvaltningen:

- **Som forvaltning kan I bidrage med styring fra centralt hold, der åbner muligheder og tegner en retning for samarbejdet mellem skoler og eksterne læringsmiljøer.**
- **En central tovholder i kommunen kan være et vigtigt aktiv, så skoler og eksterne læringsmiljøer har én at henvende sig til med spørgsmål om de udfordringer, aktørerne har svært ved at løse selv.**
- **I forvaltningen har I ofte viden om muligheder på tværs af samarbejdets relevante aktører. Tag derfor initiativ til netværk, hvor skoler, kultur- og foreningsliv og erhvervsliv kan mødes.**
- **Gennem portaler og kataloger kan I som forvaltning skabe overblik og udbrede muligheder til skoler og eksterne læringsmiljøer. Husk dog, at digitale platforme ikke i sig selv er tilstrækkeligt til at understøtte samarbejdet.**
- **I bør overveje, hvordan I kan overlade mest muligt initiativ og ejerskab til dem, der skal udføre samarbejdet i praksis.**

Gode råd til skoleledelsen:

- **Tag den indledende kontakt på ledelsesniveau til eksterne samarbejdspartnere og fastlæg rammer for samarbejdets proces.**
- **Tag ansvar for, at administrative udfordringer ikke tager pusten fra medarbejdere: Skab smidighed i arbejdet med skemalægning og økonomi.**
- **Skab rammer for fælles drøftelser om, hvordan samarbejdet med eksterne læringsmiljøer kan tilføre værdi til elevernes læring og blive en del af kerneopgaven i undervisningen, så der opstår fælles visioner på skolen i arbejdet med den åbne skole.**
- **Vis interesse, nysgerrighed og opmærksomhed i den pædagogiske ledelse, så samarbejdet bæres frem af opbakning og motivation.**

4 Samarbejdet om at forberede undervisningen i den åbne skole

At indgå i samarbejder og partnerskaber på tværs af skoler, organisationer, foreninger og erhvervsliv handler om at samarbejde med nogen, man ofte ikke kender, om et fælles mål for elevers læring og trivsel. Det betyder, at man som underviser og som repræsentant for et eksternt læringsmiljø skal enes om idéer og metoder i forbindelse med et undervisningsforløb og afklare, hvilke roller man hver især kan bidrage med til at skabe inspirerende og motiverende undervisning for eleverne.

Sådan kan undervisningen forberedes:

- **Planlæg læringsaktiviteter i god tid i forhold til skolernes årsplaner.**
  Det er en fordel, hvis I kan planlægge forløb i så god tid, at de bliver en del af skolernes årsplaner, så der sikres en rød tråd og sammenhæng med den øvrige undervisning. Det bliver også lettere for skolen at løse, hvis der fx skal ændres i skemalægningen.
- **Samarbejd om at udvikle og tilpasse undervisningen.**
  Både skolen og det eksterne læringsmiljø bør være engagerede i at udvikle forløbet. Samarbejdet startes allerede i den fase, hvor undervisningen forberedes og tilrettelægges, hvis samarbejdet skal have succes, og hvis begge parter skal kunne indgå naturligt sammen i forløbet og komplementere hinanden i samarbejdet.
- **Inddrag læringsmålene i samarbejdet** .
  En del af det fælles arbejde med at tilrettelægge undervisningen handler om at formulere læringsmål for forløbene. Det er derfor vigtigt, at læringsmålene formuleres i fællesskab eller bringes i spil i samarbejdet, så målene kan bruges som fælles rettesnor.
- **Hold møder, så der er personlig kontakt mellem skolen og de eksterne læringsmiljøer.**
  Læreren og repræsentanten for det eksterne læringsmiljø kan med fordel holde møder ansigt til ansigt eller telefonisk for at etablere personlig kontakt. Det giver bedre mulighed for at forventningsafstemme og koordinere praktiske roller.

I forlængelse af ovenstående pointer følger en række uddybende erfaringer med forberedelsen af læringsforløb, der kan fungere som opmærksomhedspunkter til samarbejdet.

Undervisningen planlægges ud fra overordnede læringsmål for eleverne

Det er projekternes målsætning at styrke elevernes læring, trivsel og udvikling. Der er dog stor forskel på, hvor detaljerede mål der er for elevernes læring i de enkelte projekter. I flere af projekterne bliver

der netop lagt vægt på, at læringsmål ikke altid kan formuleres på forhånd, men udvikles i tæt samarbejde mellem lærere og eksterne aktører. Det giver mulighed for at tilpasse forløbet til elevgruppen og samtidig koble det til det læringsforløb, klassen arbejder med på skolen. Det betyder i praksis, at projekternes mål for elevernes læring er mere overordnede.

De overordnede pædagogiske og didaktiske mål, som udviklingsprojekterne arbejder med, er fx at styrke dannelsesniveauet for alle elever – også dem, som ikke møder kunst i hjemmet – at gøre historiefaget mere praksisnært og levende for eleverne, at bringe eleverne til at samarbejde i nye rammer og styrke deres relationer eller at styrke elevernes tilhørsforhold til den by eller landsby, de bor i.

> Vi skal have løftet dannelsesniveauet for børn i Odsherred. Vi ser åben skole som en mulig og stærk løftestang i denne henseende. Der sker noget særligt opbyggeligt, når børn møder voksne, der brænder for deres fag og passion – og som gerne deler ud af denne glæde og viden.
>
> Kulturkonsulent, Odsherred Kommune

I en kommune, som også arbejder med at styrke elevernes dannelse, er der særligt fokus på at nå ud til flere elever. Skolerne arbejder sammen med en billedskole om at give alle elever adgang til billedskolens undervisning og få en oplevelse af arbejdet med kunst. ”Det er vores erfaring, at de elever, som kommer fra landdistrikterne og fra mindre velstillede hjem, ikke er så hyppige brugere af vores billedskole,” forklarer konsulenten i forvaltningen. En del af motivationen for projektet er altså at gøre billedkunsten mere tilgængelig.

I en anden kommune er motivationen for at samarbejde med aktører i lokalområdet at styrke og kvalificere elevernes valg af og overgange til ungdomsuddannelser, herunder særligt overgange til erhvervsuddannelser. Derfor arbejder man med at etablere samarbejder, hvor ungdomsuddannelsesinstitutioner og lokale virksomheder indgår i forløb i elevernes undervisning.

Konkrete læringsmål udvikles i tæt samarbejde mellem lærere og eksterne partnere

I arbejdet med de konkrete læringsforløb har der været fokus på at udvikle læringsmål sammen. Ofte tjener målene som en rettesnor for, hvordan forløbet skrues sammen, så det er relevant for elevernes faglige læring, og så det passer godt sammen med de aktuelle emner, klassen arbejder med.

Organisatorisk er det i samarbejdet mellem læreren og den eksterne samarbejdspartner, at læringsmålene formuleres. Der er dog også eksempler på, at det allerede er i den indledende fase, hvor ledelsen er involveret, at læringsmålene for et forløb er blevet skitseret. I en kommune, der fokuserer på samarbejde mellem udskolingselever, ungdomsuddannelsesinstitutioner og lokale virksomheder, er praksis, at afdelingslederen er involveret sammen med lærerne i at formulere læringsmål for forløbet.

CASE: Erfaringer fra Favrskov Kommune

Læringsmål bliver til i samarbejde mellem lærere og afdelingsleder

I Favrskov arbejder Haldum-Hinnerup Skolen med forløb, der involverer både skoler, ungdomsuddannelsesinstitutioner og lokale virksomheder.

I et forløb, der involverer en lokal virksomhed, som arbejder med genanvendelse af brugte computere, samarbejder afdelingslederen og læreren om at formulere mål for det tværfaglige forløb. Et af målene handler fx om at arbejde med det engelske sprog i virkelighedsnære problemstillinger. Det bliver praktisk realiseret, ved at eleverne optager små videoer, hvor de speaker på engelsk. Videoerne er et praktisk produkt, som virksomheden ønsker at bruge i praksis til at guide sine kunder, når de skal udskifte dele på en computer.

Besøget på virksomheden tjener desuden som et billede ind i en virkelighed, hvor eleverne lærer om bæredygtighed og økonomiske potentialer i at genanvende ressourcer og i at have produktion i Danmark i det hele taget. Forløbet er blevet til i en dialog mellem afdelingslederen for udskolingen, lærere fra klassen og direktøren for virksomheden, hvor idéudviklingen er drevet af lærernes årsplan, Fælles Mål og overvejelser om læringsmuligheder ved at bruge virksomheden som autentisk læringsmiljø.

> Et af de råd, vi er enige om, er, at det er godt at minimere mailkorrespondancen og i stedet bruge telefonen og tage direkte kontakt – allerhelst hurtigst muligt. Og det skal foregå mellem dem, der skal gennemføre projektet. Og de lærere, der skal være med i det, de skal være med hele vejen.
>
> Kommunal konsulent, Favrskov Kommune

I en anden kommune har arbejdet med den åbne skole været ansporet af, at man i det nye fag håndværk og design har haft behov for ressourcer og kompetencer fra eksterne læringsmiljøer til at leve op til trinmålene i faget og til egne ambitioner. I forløbet, der handler om at designe og bygge små udgaver af elevernes egne drømmeudgaver af trætophuse, var en vigtig del af målet, at eleverne skulle være i en designproces og reflektere over afprøvning af idéer i praksis. Derfor var samarbejdet med en kreativ arkitekt oplagt til at rammesætte og kvalificere elevernes forløb. En af fordelene er nemlig, at arkitekten med sin faglighed har en bred palet, når hun skal hjælpe eleverne med at finde på velegnede teknikker og inspirere eleverne i forbindelse med deres designprocesser.

Projekterne peger på udfordringer ved at formulere læringsmål om kreativitet og dannelse

På tværs af projekterne i undersøgelsen er det dog kendetegnende, at arbejdet med læringsmål ofte kun spiller en begrænset rolle i læringsforløbene. For nogles vedkommende skyldes det, at de overordnede mål, motivationer og ambitioner i forbindelse med at gennemføre læringsforløb i samarbejde med eksterne samarbejdspartnere ofte handler om at styrke elevernes kompetencer og dannelse inden for nogle kreative fag, i relation til deres lokale tilhørsforhold eller med hensyn til deres kendskab til uddannelsesmuligheder. Derfor er det praktiske arbejde med at formulere og

eksplicitere læringsmål i flere tilfælde begrænset til en refleksion over Fælles Mål og trinmålene for årgangen.

> Jeg har ikke formuleret læringsmål på skrift, som eleverne har kendt før og evalueret efter og alt det dér. Det har rigtig meget handlet om oplevelsen. Det er så svært at lave et læringsmål om det med dannelsen og komme ud og lære om et andet samfundslag end det, du kommer fra. Det er lidt svært at skrive ned som et læringsmål for børn, der er 12 år.
>
> Lærer, Bolderslev Skole, Aabenraa Kommune

I flere af projekterne i undersøgelsen har det eksterne læringsmiljø været primus motor i forbindelse med udviklingen af læringsforløbene. Det betyder, at der typisk har været en arbejdsdeling, hvor fx et museum, et teater eller en billedskole har udviklet idéen til et forløb, som gennemføres i samarbejde med forskellige skoler, og som tilpasses til de enkelte klassers behov i samarbejde med den relevante lærer.

Blandt både skoler og eksterne læringsmiljøer er der gode erfaringer med denne model. Ofte oplever lærere nemlig, at inspiration udefra til specifikke, kreative undervisningsforløb både kan tilføre kvalitet i form af spændende undervisning og kan være en ressource i en travl hverdag, fordi kompetente fagfolk fra forenings-, kultur- eller erhvervsliv har gjort et værdifuldt forarbejde.

Forløbene tilpasses klassens behov

Når eksterne læringsmiljøer spiller ud med idéen og initiativet til et læringsforløb, er det vigtigt i forberedelsen at få input fra både lærere og evt. også elever. Der kan nemlig være langt fra den første tanke om det faglige indhold til det punkt, hvor et forløb bliver relevant og motiverende for en specifik elevgruppe. Det kan særligt gælde, når forløbene udvikles uden for skolen i de eksterne læringsmiljøer, der ikke omgås eleverne til daglig og derfor ikke kender elevernes faglige og sociale behov og ikke ved, hvad der giver gejst i undervisningen. På tværs af projekterne er der gjort forskellige erfaringer med at skabe rammer for forberedelsen af forløbene, så de bedst muligt møder de behov, der er i klasserne. Og derfor er det vigtigt, at lærerens kompetencer og kendskab til eleverne bliver bragt i spil og tilfører pædagogisk og didaktisk kvalitet til forløbet.

CASE: Erfaringer fra Vordingborg Kommune

Scenekunstner på besøg i klasser, så forløb kan målrettes elevernes behov

I et samarbejde mellem performanceteateret Cantabile 2 og en række skoler i Vordingborg udvikler en scenekunstner et teaterstykke sammen med eleverne i klassen. Projektet tager afsæt i den undervisningsplan, læreren har lavet, og som klassen arbejder med udgangspunkt i. Forud for forløbet kommer scenekunstneren fra danseteateret på besøg på skolen og danner sig nogle indtryk af, hvad eleverne er optagede af, og hvad lærerne arbejder med.

Erfaringen fra projektet er nemlig, at det er vigtigt, allerede inden arbejdet for alvor går i gang, at afsætte tid til, at kontaktpersonen fra teateret besøger klassen på en introdag. På introdagen præsenterer teaterets scenekunstner og læreren temaet for eleverne. Samtidig laver scenekunstneren nogle indledende øvelser. På den baggrund får scenekunstneren viden om, hvad

eleverne synes, er spændende, og hvad eleverne synes, er svært. På den måde kan forløbet forberedes og målrettes mere nøje til elevernes faglige og sociale behov.

> Nogle gange har man idéer og tanker, og så møder man klassen og kan se, at noget interesserer dem helt vildt, og andet slet ikke gør. Så når det er muligt, har vi lagt afstand mellem introdagen og selve forløbet, for så har scenekunstneren bedre mulighed for at tune projektet, frem for at man møder op første dag og har lagt en hel plan for en uge og kan se, at den er skudt ved siden af.
>
> Skuespiller og projektudvikler, Cantabile 2, Vordingborg Kommune

Input fra lærere og elever sikrer relevans i forløbene

For at udvikle læringsforløb, der var mest muligt relevante for skolernes elever, har man i en af undersøgelsens kommuner etableret paneler af lærere og elever, der for at kunne kvalificere indholdet i forløbene har sparret med repræsentanter for lokale museer. Her har erfaringen været, at indspark fra lærerne har været med til at give de eksterne læringsmiljøer en fornemmelse af, hvad der skulle til, for at eleverne ville blive engagerede.

> På mødet gav lærerne mig nogle idéer til, hvordan det kunne være meget hverdagsnært og praktisk og engagerende. Eleverne skulle lave andet end at læse og løse dilemmaer. De skulle også prøve at arbejde og bevæge sig rundt i bygningerne. De måtte ikke bare sidde stille.
>
> Museumsinspektør, Danmarks Forsorgsmuseum, Svendborg Kommune

Gode råd til det undervisende personale og eksterne parter:

- **Start planlægningen i god tid. Det giver læreren bedre mulighed for at passe forløbet ind i årsplanen og at få en tydelig kobling til den øvrige undervisning.**
- **Formulér i fællesskab et tydeligt fagligt formål med forløbet, så I er klar over, hvad læringshensigten i forløbet er.**
- **Prioritér mindst ét personligt møde, hvor I enten udvikler forløbet sammen eller har mulighed for at tilpasse forløbet til klassens behov.**
- **Afstem forventningerne til jeres roller. Aftal, hvem der har hvilket ansvar i undervisningen, og diskutér, hvilke kompetencer I hver især byder ind med – fx fagspecifik viden, teknikker eller pædagogisk viden og kendskab til eleverne.**

5 Samarbejdet om at gennemføre undervisningen i den åbne skole

At samarbejde om at gennemføre undervisningsforløb handler om at finde sammen i en afklaring af, hvilke roller, hvilke opgaver og hvilket ansvar hver part bidrager med. Hver part har forskellige kompetencer og forskellig viden – målet er at bringe begge dele i spil, så det bedst kan understøtte elevernes læring.

Blandt erfaringerne med at gennemføre undervisningsforløb sammen er der en række forhold, der kan fremhæves som væsentlige for at sikre et godt samarbejde, når undervisningen gennemføres sammen med eleverne.

Sådan kan undervisningen gennemføres:

- **Fordel roller, ansvar og opgaver mellem læreren og den eksterne samarbejdspartner**
  I planlægningen af forløbet kan lærere og ekstern partner med fordel aftale, hvordan opgaver fordeles i forløbet, og hvordan rollerne fordeles, når de står over for eleverne i undervisningen.
- **Bring flere fagligheder i spil i undervisningen**
  Den eksterne part kommer ofte med en tydelig faglighed eller ekspertise, som læreren med fordel kan bringe i spil i forløbet. Læreren får her også en vigtig rolle som oversætter af faglighed, så eleverne kan følge med.

I forlængelse af ovenstående præsenteres her en række uddybende erfaringer på baggrund af projekterne om, hvordan lærere og eksterne læringsmiljøer med fordel kan samarbejde om undervisningen.

Tydelig rollefordeling sikrer velfungerende processer

Det er vigtigt, at lærere og samarbejdspartnere afklarer, hvordan de i praksis griber samarbejdet om at gennemføre undervisningen an. En vigtig dimension af denne afklaring handler om, hvilke roller, hvilke opgaver og hvilket ansvar hver part tager på sig. Hvordan rollefordelingen konkret kan se ud, afhænger af, hvilke kompetencer de personer, der arbejder sammen, har.

På tværs af forløbene er der mange fællestræk i den måde, lærere og samarbejdspartnere har indrettet sig på sammen i undervisningssituationerne, og i den måde, de har fordelt rollerne mellem sig på. En meget udbredt fordeling af roller går ud på, at det er den eksterne part, der fører an, når der foregår aktiviteter, som han eller hun har en særlig viden om. Læreren indtager rollen som den, der har det pædagogiske ansvar, og som den, der pga. kendskabet til eleverne har særlig opmærksomhed på de elever i klassen, der måtte have brug for det.

CASE: Erfaringer fra Aabenraa Kommune

Billedkunstner formidler kunsten, mens lærer giver støtte til elever

I Aabenraa Kommune har en række skoler samarbejdet med den kommunale billedskole. Forløbene har været bygget op sådan, at hver klasse har gennemført seks undervisningsgange sammen med billedkunstner, leder og underviser på den kommunale billedskole i Aabenraa. I alle lektioner, der foregår enten på skolen eller på billedskolen, er rollefordelingen den, at billedkunstneren er mest aktiv som underviser, mens læreren har det pædagogiske ansvar for, at alle elever er rolige og deltagende, og at de elever, der har brug for noget ekstra støtte, får den opmærksomhed, de har brug for.

Det pædagogiske ansvar består bl.a. i, at elever, der viser tegn på at have svært ved at forstå det, billedkunstneren forklarer, får støtte. Det består også i, at det er læreren, der har som ansvar at vurdere, hvilke krav og forventninger der skal stilles til hver elev, når eleverne arbejder på deres projekter.

Det er med andre ord billedkunstneren, der har ansvar for den overordnede gennemførelse af undervisningen i læringsforløbene, mens læreren har fokus på pædagogiske udfordringer og på det, der vedrører den enkelte elev.

Rollefordelingen er blevet afklaret på møder og i telefonsamtaler forud for og undervejs imellem de enkelte undervisningsaktiviteter.

> Hun [billedkunstneren] stod mest for selve undervisningen. Jeg var meget omkring de børn, der havde særlige udfordringer. Så snart der var én, hvor Bente prøvede at vejlede, men ikke syntes, at det lykkedes, kom hun hen og bad mig hjælpe. Så hun stod for det overordnede i undervisningen, mens jeg tog mig af det mere personlige, hvor man går tæt på det enkelte barn.
>
> Lærer, Bolderslev Skole, Aabenraa Kommune

I andre projekter i undersøgelsen har læreren og den eksterne faglige samarbejdspartner en anden fordeling af roller i undervisningen, hvor læreren leder aktiviteterne, mens den eksterne partner indtager en mere sekundær rolle. Denne rollefordeling hænger sammen med, at den eksterne samarbejdspartner ikke nødvendigvis kan være til stede i alle forløbets undervisningslektioner. Den eksterne part kan derfor have en rolle, der handler om at designe forløbet og stille nogle faciliteter til rådighed, fx på et museum, eller om at udtænke forløb og være til stede i undervisningen som en faglig kapacitet, når det er muligt.

CASE: Erfaringer fra Helsingør Kommune

Lærer og elever bygger trætophuse med inspiration og koncept fra arkitekt

I Helsingør Kommune har en skole samarbejdet med en arkitekt om et forløb i håndværk og design. I forløbet har eleverne arbejdet med at bygge trætophuse i størrelsesforholdet 1:20. Den grundlæggende idé er udviklet af arkitekten i dialog med skolens håndværk og design-lærere.

Arkitekten har ikke været til stede i alle lektioner i forløbet. Hun har været til stede, når der har været arbejdet med at præsentere ny viden for eleverne, mens læreren er den, der har været mest involveret i det løbende arbejde med at udvikle elevernes skulpturer. Arkitekten har desuden haft en rolle som den, der har haft særlig faglig viden om de teknikker, klassen skulle arbejde med i forskellige faser af projektet – bl.a. i forbindelse med indsamling af materialer i skoven, det matematiske arbejde med og træningen af målestoksforhold for miniaturemodeller af husene og selve konstruktionen af modeller med brug af hverdagsobjekter som ispinde, vinpropper, mælke- og juicelåg m.m.

> Hun har svævet over vandene med et ekstra fagligt gear og er kommet med idéer og har foreslået teknikker til de forskellige processer – vi lærere har mere haft værktøjet i hånden.
>
> Lærer, Espergærde Skole, Helsingør Kommune

> Undervejs i undervisningen har vi begge fungeret som facilitatorer. Vi har diskuteret de forskellige løsninger igennem sammen. Og så har hun været rigtig god til at finde materialer frem, som børnene har kunnet bygge med. Det har været ispinde, græsmåtter og forskellige sløjd-småting, vi normalt ikke har i vores materialesamling.
>
> Lærer, Espergærde Skole, Helsingør Kommune

Flere professionelle kompetencer løfter fagligheden

Rollefordelingen handler i høj grad om, hvilke kompetencer skolens personale og de eksterne samarbejdspartnere bringer med ind i samarbejdet. I projekterne har samarbejdet om at gennemføre læringsforløb sammen taget udgangspunkt i overvejelser om både professionelle kompetencer og mere personlige egenskaber, der kan have betydning for, hvilke roller man indtager i en undervisningssituation med eleverne i klassen.

I undersøgelsens projekter oplever flere lærere, at samarbejdet med eksterne læringsmiljøer bl.a. tilfører en dybere faglighed. Det kan være med udgangspunkt i et fag, hvor lærer og samarbejdspartner har en fælles faglighed (fx inden for håndværk, billedkunst eller lignende), men hvor den eksterne person evt. har et ekstra lag i dybden i sin faglige viden, hvilket kan være til gavn og inspiration for både lærer og elever.

> Vi supplerer hinanden godt. Jeg kommer især med noget didaktisk, hun kommer især med noget fagligt. Vi får de ting til at spille sammen. Det er lykkedes godt, fordi arkitekten ud over sin faglighed har en begejstring for sit fag, som smitter af på eleverne.
>
> Lærer, Espergærde Skole, Helsingør Kommune

Anderledes faglighed motiverer, men stiller krav til læreren

Den eksterne samarbejdspartners faglige viden kan være til inspiration både for læreren og for eleverne, der oplever en fagperson, der har stor viden og faglig begejstring, og som formidler sin viden på en anderledes måde, end de er vant til. Og det kan vække elevernes motivation.

I et af projekterne i undersøgelsen handler formålet om, at eleverne skal lære om billedkunstens og billedkunstmuseets verden. Derfor er forløbet i særlig grad målrettet skoler i kommunen, hvor mange af eleverne ikke er vant til at komme på billedskolen og ikke er vant til at færdes på et museum. Her oplever eleverne en kunstner, der bruger nye og spændende ord i faget. Det synes mange elever, er inspirerende. For nogle kan det dog også være en udfordring at forstå, hvad mange af ordene betyder. Derfor er læreren opmærksom på, at hun somme tider skal forklare ord og indimellem oversætte det, der bliver sagt. Læreren og billedkunstneren har derfor afklaret indbyrdes, at det er lærerens ansvar at være opmærksom på elevernes forskellige behov for støtte. Det skyldes, at det er læreren, der kender eleverne bedst.

> Indimellem var børnene lidt udfordrede af, at det var en ny voksen, der talte et andet sprog, altså et mere akademisk sprog, end de er vant til. Så nogle gange skulle jeg lige holde øje med, om jeg skulle oversætte noget til et hverdagssprog, der var lettere at forstå. Det var nu ikke ret meget. Men man skal være vågen og holde øje med, om de er med, om de trives i det, om noget skal justeres – og om de har brug for en pause.
>
> Lærer, Bolderslev Skole, Aabenraa Kommune

Det er fælles for projekterne, at de gode erfaringer handler om, at samarbejdet bruges til at drage fordel af flere og forskellige kompetencer, så lærerens og den eksterne samarbejdspartners fagligheder komplementerer hinanden.

Gode råd til det undervisende personale og eksterne parter:

- **Det er vigtigt, at begge parter deltager aktivt i undervisningen og har en tydelig rolle – også når der er én, som har det primære ansvar for en aktivitet. Det kan I fx gøre, ved at den anden underviser assisterer og følger op med enkelte elever.**
- **Udnyt jeres forskellige kompetencer og faglighed. Lad den eksterne part indgå som ekspert på sit fagområde, mens læreren udnytter sit kendskab til elevernes faglige forudsætninger og klassens sociale dynamik.**
- **Udnyt mulighederne for at observere, når den anden underviser. Vær opmærksom både på den andens undervisningsteknikker og på, hvordan eleverne reagerer i de konkrete undervisningssituationer.**

6 At dele viden om og erfaringer med den åbne skole

Videndeling handler om flere ting. Det handler om at dele erfaringer og om at inspirere andre til selv at prøve kræfter med lignende initiativer. Men det kan også handle om at bringe historier ud i offentligheden, så andre personer og interessenter får indsigt i samarbejdsprojekternes betydning og aktørernes engagement i lokalsamfundet. Her er fire strategier til at sikre videndeling efter et forløb:

Sådan kan viden og erfaringer deles:

- **Videndel med kolleger på pædagogiske møder eller i teams.**
  Hvis lærere efter et afsluttet forløb deler erfaringer med kolleger, kan det bidrage til, at idéer, tilgange, metoder og overvejelser om samarbejdet inspirerer andre.
- **Prioriter at udbrede gode historier i medierne.**
  Både skolen og eksterne samarbejder kan bruge lokalpressen og egne kanaler til at vise værdien af samarbejdet og inspirere andre til lignende samarbejde.
- **Del erfaringer med medarbejdere på andre skoler og i kommuner på digitale platforme.**
  Afslut projekter med en samlende begivenhed. Eleverne kan få rammesat deres læring ved at vise deres arbejde fra et forløb frem.
- **Afslut et læringsforløb med en begivenhed.**
  Eleverne kan fremlægge resultatet af deres arbejde, og arrangementet kan fungere som omdrejningspunkt for at synliggøre jeres erfaringer for omverdenen.

> Dybest set ville jeg ønske, at det hele groede nedefra, men det gør det jo ikke. Så vi må se, hvordan vi kan gøde jorden, for vi kan ikke hive i græsset for at få det til at gro. Vi kan prøve at gøde jorden ved at inspirere og dele viden og på den måde få flere og flere med på vognen.
>
> Kommunal konsulent, Favrskov Kommune

Når samarbejdsprojekterne afsluttes, kan der være stor værdi i at dele viden og erfaringer fra projekterne med andre medarbejdere og interessenter. Det kan være med til at sikre, at samarbejdet mellem skoler og eksterne samarbejdspartnere ikke kun bliver for de få, men at erfaringerne får mulighed for at blive forankret i organisationerne, så flere elever kan få gavn af læringsforløb, der involverer personer og organisationer fra eksterne læringsmiljøer.

Videndeling i fagteams kan inspirere og bringe erfaringer i spil

Én strategi til at dele viden på skolerne på baggrund af samarbejdet med eksterne aktører handler om at dele erfaringer med kollegerne med hensyn til udbyttet. Dels kan det inspirere medarbejdere på skolen til at prøve kræfter med lignende initiativer, dels kan det være med til at sikre, at den læring, der er høstet, kommer flere medarbejdere til gavn.

I undersøgelsen er der bl.a. eksempler på, at lærere deler faglig viden med kolleger i fagteamet. På en skole, der har samarbejdet med en billedkunstner i faget billedkunst, har samarbejdet fungeret som en form for kompetenceudvikling, fordi kunstneren fra den kommunale billedskole har stor faglig viden, der kommer de billedkunstlærere, der deltager i projektet, til gode. Derfor deler lærerne den viden, de har udviklet, med kollegerne på et ordinært teammøde. Den nye viden handler bl.a. om nye teknikker, som læreren har fået inspiration til at udvikle i samarbejdet med den eksterne part.

> Med de andre billedkunstlærere har vi snakket om de nye teknikker, vi har lært. Tapemalerier, mønsterbrud og den slags. Vi lavede nogle collager med flamingo på. De ser resultatet af vores projekt, vi taler sammen, og de spørger ind til, hvordan det fx hænger sammen med minimalisme osv.
>
> Lærer, Bolderslev Skole, Aabenraa Kommune

Gode historier kan fortælles i medierne

En anderledes strategi til at dele erfaringer med samarbejdets værdi handler om at bringe historier og fortællinger ud i offentligheden til interesserede personer i og omkring skolerne og de eksterne læringsmiljøer. Det kan bl.a. ske ved at aktivere de lokale medier. Alternativt kan det ske, ved at skoler og eksterne læringsmiljøer skriver historier om samarbejdet på egne hjemmesider og i egne medier. Når de gode historier spredes, kan det skabe ringe i vandet og være med til at give samarbejdsprojekterne et efterliv, der kommer flere til gode.

I en kommune arbejder man målrettet med denne strategi. På en skole, hvor man har gode erfaringer med at samarbejde med lokale virksomheder og ungdomsuddannelsesinstitutioner, er det et fast element i afviklingen af samarbejdet at skabe omtale i pressen, fordi det er med til at skabe værdi for alle parter. Ifølge Kent H. Jeppesen, der er formand for det lokale erhvervsråd og som direktør for en lokal virksomhed har samarbejdet med skolen, er pressedækning en vigtig drivkraft for virksomhederne. At dele gode historier om engagementet i lokalområdet og med skolerne er nemlig med til at gøre virksomheden tiltrækkende som arbejdsplads for fremtidige medarbejdere, hvilket gælder både skolens elever og de borgere i lokalområdet, der hører om samarbejdet.

> Som virksomhed er det interessant, når ens arbejde dækkes i medierne. På en eller anden måde vil man jo gerne *shine* og vise, at man giver noget tilbage til samfundet. Vi kæmper jo alle sammen hver dag med at få tiltrukket de bedste medarbejdere, og en virksomhed, der også giver noget tilbage lokalt, det er en virksomhed, man gerne vil arbejde i. Så det kan være, at du bliver valgt som arbejdsplads frem for en anden, fordi man gerne vil arbejde et sted, der også giver noget den anden vej. Så for en virksomhed handler det også lidt om CSR.
>
> Direktør, Dansk Computer Center, og formand for Favrskov Erhvervsråd, Favrskov Kommune

En digital platform kan brede erfaringerne ud

For mange er det en udfordring at skabe rammer for at dele sin viden, så erfaringerne kommer mange til gode og ikke kun de få. I en kommune i undersøgelsen vil man netop gerne bevæge sig væk fra, at samarbejdet med eksterne læringsmiljøer er noget, en lærer selv tager initiativ til gennem egne kontakter. På samme måde vil man gerne gøre op med, at deling af viden er noget, der foregår personligt og er knyttet til den enkelte lærers netværk. Derfor er platformen skolenivirkeligheden.dk en løsning, der sikrer, at langt flere kolleger får kendskab til de samarbejdsmuligheder, der er.

> Tidligere var det de lærere, som i forvejen var meget engagerede og udadvendte. Andre har slet ikke gjort det. Og nu er der en god chance for at komme i gang, selvom man ikke lige kender lokalområdet eller har kontakterne selv. Jeg tror, det vil brede sig, så der er flere børn, der får glæde af det, og flere lærere, der kommer i gang med det.
>
> Læringsvejleder, Sydskolen, Odsherred Kommune

Erfaringerne fra projekterne viser, at det kan være svært at knække koden med hensyn til, hvordan der sikres en velfungerende videndelingskultur på en skole, hvor erfaringerne rent faktisk bliver set, hørt og brugt af andre. I en af kommunerne i undersøgelsen er der en oplevelse af, at det bl.a. skyldes en kultur, hvor det er svært at sprede sine succeshistorier blandt alle medarbejdere på skolen.

> Det med at fortælle en historie om succeser, det er vi ikke gode nok til. Vi kommer måske i Helsingør Dagblad eller Frederiksborg Amtsavis, men at dele det på hele skolen som en succeshistorie, det er vi for dårlige til. Det skal vi blive bedre til. Det må jeg jo tænke på.
>
> Pædagogisk afdelingsleder, Espergærde Skole, Helsingør Kommune

En anden erfaring i kommunen er, at en fælles platform risikerer ikke i tilstrækkelig grad at blive brugt. Derfor vil man satse mere på at udvikle inspirationskataloger og små videoer fra forløb, som kan ses af andre.

Projekter afsluttes med en begivenhed, der viser udbyttet af forløbet

På tværs af projekterne bliver læringsforløbene ofte afsluttet med arrangementer, hvor elevernes arbejde vises frem for andre. Det fungerer som en markering af, at spændende læringsforløb, hvor nye ting er prøvet af, og hvor klassen har fået inspiration fra mennesker, de ikke kendte før, er afsluttet. Afhængigt af forløbet kan publikum bestå af andre elever, lærere, elevernes forældre eller andre interesserede.

I kreative fag som billedkunst og håndværk og design arbejdes der fx med ferniseringer, hvor den kreative tradition, der er forbundet med ferniseringer, bliver dyrket. I forløb, hvor skoler har samarbejdet med kunstnere fra scenekunstens verden, vises der typisk en forestilling for et publikum. I boglige fag arbejdes der fx med fremlæggelser, som bl.a. kan tage form som mundtlige oplæg eller som videopræsentationer.

Erfaringen er, at det kan være værdifuldt at markere afslutningen på projekter med en begivenhed. Og begivenhederne er oplagte at kombinere med andre videndelingsstrategier. Det er nemlig en ramme, hvor elevernes erfaringer fra forløbene bliver vist frem, og det kan dokumenteres, vises frem og bruges til at sprede erfaringer på teammøder, i lokalmedier, på digitale platforme og meget mere.

Gode råd til det undervisende personale:

- Afslut et læringsforløb med en begivenhed, hvor eleverne fremlægger, opfører eller holder fernisering og viser resultatet af deres arbejde frem. Arrangementet kan fungere som omdrejningspunkt for at synliggøre jeres erfaringer for omverdenen.
- Afsæt tid i jeres fagteams til at dele viden og erfaringer fra et samarbejde med eksterne læringsmiljøer, så jeres forskellige erfaringer kan komme jer selv og kollegerne til gode.
- Velfungerende videndeling handler også om at fremme en kultur, hvor man opsøger hinandens erfaringer, er nysgerrig og søger inspiration hos kollegerne.

Gode råd til skoleledelsen:

- Skab rammer, så medarbejdere udveksler erfaringer med at samarbejde med eksterne læringsmiljøer. Det kan fx understøttes af det pædagogiske læringscenter.
- Vær opsøgende over for lokale medier. Overvej, hvordan I som skole kan være med til at skabe omtale af samarbejdsprojekterne. For mange virksomheder og organisationer kan omtale i offentligheden rumme stor værdi og gøre samarbejdet attraktivt.
- Som leder kan du være et led mellem skolens medarbejdere, eksterne læringsmiljøer og forvaltningen. Husk at dele kontakter og henvendelser, så samarbejdet realiseres, evt. i samarbejde med det pædagogiske læringscenter.

Gode råd til forvaltningen:

- Brug platforme og kataloger til at udbrede viden og erfaringer fra samarbejdsprojekter, så de gode erfaringer bliver delt på tværs af skoler i kommunen.
- Husk, at digitale platforme og kataloger sjældent kan stå alene: Understøttelsen af videndeling kræver opfølgning og handler også om personlige relationer.
- Understøt netværk og møder mellem mennesker på tværs af skoler og eksterne læringsmiljøer. Det kan både inspirere til mulige læringsforløb og fungere som en ramme, hvor erfaringer løbende deles.

7 Betydningen af de fysiske rammer i den åbne skole

En af de centrale idéer i samarbejdet mellem skoler og eksterne læringsmiljøer er, at det giver mening at udforske og udfordre, hvad et læringsrum er. Læringsrummet bliver nemlig påvirket af de mennesker, der indgår i det, og ændres, når undervisningen fx foregår nye og anderledes steder uden for klasseværelset. Her er tre anbefalinger til, hvordan man kan tænke fysiske rammer ind i en åben skoles undervisning:

Sådan kan de fysiske rammer styrke den åbne skole:

- **Arbejd i autentiske læringsrum uden for skolen.**
  Det kan tilføre værdi til undervisningen at gennemføre læringsforløb i naturen, i byen eller i andre lokaler end skolens. Når stedet fortæller en historie med betydning for det, der undervises i, kan det åbne for ny viden og motivere eleverne på nye måder.
- **Bring de eksterne læringsmiljøer til live på skolen.**
  Som alternativ til at tage væk fra skolen kan eksterne læringsmiljøer bringes i spil på skolen på flere måder. Dels kan personer fra læringsmiljøerne besøge og deltage i elevernes undervisning, dels kan materialesamlinger og andre redskaber fra eksterne læringsmiljøer bringes ind på skolen og bruges af lærerne i undervisningen.
- **Brug lokalområdets muligheder i den åbne skole.**
  Det kan være afgørende, at et sted ligger i cykel- eller gåafstand fra skolen. Derfor kan læreren med fordel arbejde med de muligheder for alternative læringsrum, lokalområdet tilbyder. At udnytte lokalområdets ressourcer kan desuden være med til at styrke elevernes lokale tilhørsforhold.

Mange overvejelser i arbejdet med den åbne skole handler om, hvornår undervisningen skal foregå på skolen, og hvornår den skal foregå uden for skolen. Et sted kan nemlig have stor betydning for den måde, vi lærer og bliver inspireret på. Nye og skiftende læringsrum som alternativer til klasserummet kan somme tider stimulere vores sanser, åbne op for nye idéer og sætte det, vi lærer, i et anderledes perspektiv. Men det behøver ikke at handle om at bevæge sig væk fra skolen eller klasseværelset. Det vante læringsrum kan også ændres ved at inddrage nye personer, nye materialer og nye aktiviteter.

Et oplagt spørgsmål at stille som skole eller som eksternt læringsmiljø handler derfor om, hvilke potentialer der er i lokalområdet for at understøtte og styrke arbejdet med elevernes læring. Potentialerne er nemlig forskellige, alt efter hvad ens lokalområde består af. På samme måde kan spørgsmålet om de fysiske rammer have stor betydning for de udfordringer, man oplever, når der skal findes tid og penge til transport, og når skolens skemaer skal justeres og tilpasses, fordi en klasse eller lærer må afsætte ekstra tid til transport.

Vi vil nu præsentere nogle af projekternes erfaringer med at udnytte de fysiske rammer, så de lokale rum bruges som læringsrum, og med at imødekomme logistiske udfordringer.

Læringsrum uden for skolen kan give eleverne inspiration

I flere af projekterne har lærere og eksterne samarbejdspartnere været optaget af, at eleverne har skullet mærke og sanse, hvordan nogle særlige fysiske rammer har betydning for det, der arbejdes med. På et egnsteater i Vordingborg arbejder en scenekunstner med at udvikle en forestilling sammen med en klasse. Forestillingen tager udgangspunkt i nogle temaer, klassen arbejder med i fagene. Men virkemidlerne tager udgangspunkt i de performative greb, der hører til i et teater. Derfor er det også en prioritet at gennemføre forløbene i en teatersal. Dog kan det være en udfordring pga. tid og økonomi, afhængigt af hvor skolerne ligger.

> Vi prøver så meget som muligt at lægge det i teaterrum, men på nogle skoler gør transporten det besværligt, og så har vi lagt det i deres auditorium. De fleste steder har det været muligt at have dem på Vordingborg Teater, en stor teatersal med 500 røde plyssæder og et professionelt teaterrum, eller i en professionel øvesal, som også har en helt anden stemning end en gymnastiksal. Det har været vigtigt for os at bringe dem et nyt sted hen og mærke, at det er et andet univers. Det giver en anden energi, og det giver også en indsigt i, at der er et egnsteater i kommunen, og lidt om, hvad det er for noget.
>
> Skuespiller og projektudvikler, Cantabile 2, Vordingborg Kommune

Den åbne skole kan også foregå på skolen

Hvis det har betydning for læringsforløbet, at eleverne bevæger sig ud i andre rum, kan der arbejdes med at finde et kompromis, hvis transport bliver en udfordring. I Aabenraa skal elever, der ikke er vant til at færdes i et billedkunstnerisk miljø, samarbejde med den kommunale billedskole. Her er en del af konceptet, at eleverne skal stimuleres af de sanseindtryk, man kan få, når man besøger et museum, hvor der er en anden æstetik, der giver nogle andre sanseindtryk. Målgruppen er elever i landdistrikterne, fordi de netop er underrepræsenterede blandt de elever i kommunen, der går på billedskolen. Men af samme grund er det omstændeligt for skolen at besøge billedskolen, der ligger i byen. I projektet arbejder man derfor med et kompromis, hvor eleverne får mulighed for at besøge billedskolen mindst to gange ud af de seks gange, de skal samarbejde med billedskolen. De øvrige gange kommer billedskolelederen på besøg hos eleverne på skolen.

> Det er ligesom med det, at film skal ses i biografen. Det var også magtpåliggende for billedskolen, at de kom ind og mærkede den *ambiance*, der er dér, og så, hvordan billedskolens undervisning tager udgangspunkt i den aktuelle udstilling på kunstmuseet. Så ud over at du arbejder sammen med en kunstner, bliver du også præsenteret for kunst fra andre kunstneres hånd. Så det får en relevans for dig, når du går ind og arbejder fagligt med det og forholder dig til det.
>
> Teamleder i Kultur, Plan og Fritid, Aabenraa Kommune

Blandt projekterne er der også erfaringer med at samarbejde med bl.a. lokale museer på måder, der mindsker behovet for transport. I en kommune har man netop afprøvet en løsning, hvor skoler kan arbejde med det faglige indhold fra en række museer, uden at hele klassen fysisk har skullet besøge museet. Det har man gjort ved at udvikle nogle genstandskasser, som bliver bragt ud på skolerne.

> Med genstandskasserne forsøger vi at imødekomme udfordringen med transport. Det er en mulighed for at flytte det eksterne læringsmiljø ud på skolen. Det bliver en mulighed for at lave åben skole i skolen – det er faktisk det, vi prøver at gøre med de her genstandskasser.
>
> Museumsinspektør, Danmarks Forsorgsmuseum, Svendborg Kommune

I Svendborg og på Langeland har arbejdet med lærer- og elevpaneler dannet afsæt for at udvikle idéer til læringsforløb i samarbejde med Svendborg Museum og Langelandsfortet. I panelerne har lærere og elever sparret med repræsentanterne for museerne om at udvikle forløb og redskaber, der kunne tilføre værdi i undervisningen.

Museerne har søgt at finde en balance mellem læringsaktiviteter, der foregår på museerne, og læringsaktiviteter, der foregår på skolerne. Det, der foregår på museet, handler fx om at bruge museets bygning og rum til at understøtte nogle læringsmæssige oplevelser og om at gøre eleverne aktive i deres udforskning af museets historier.

Derudover arbejdes der med at bringe genstande fra museerne ud på skolerne gennem såkaldte genstandskasser. Genstandskasserne kan enten bruges i undervisningen af læreren alene, eller de kan præsenteres af en autentisk person, der er med til at formidle og fortælle historier. Eksempelvis kan en tidligere hjemløs person komme på besøg og præsentere elementer fra genstandskassen i et fagligt relevant forløb.

> Når man snakker åben skole, er der en tendens til, at det er skolerne, der skal komme ud. Men det kunne også godt være os andre, der somme tider kom ud på skolerne. Det er også det, vi prøver at gøre.
>
> Museumsinspektør, Danmarks Forsorgsmuseum, Svendborg Kommune

Lokalområdet kan gemme på spændende steder

Endelig kan en strategi til at åbne skolen op handle om at tage udgangspunkt i de ressourcer, der er i lokalmiljøet. I et af projekterne er afsættet netop at bruge landsbyernes historiske kulturarv og naturen omkring skolerne i landsbyerne som ressourcer i forbindelse med læringsforløb i samarbejde med en lokal naturvejleder og repræsentant for et lokalhistorisk museum.

Ud over at det har et dannelsesmæssigt potentiale ved at styrke elevernes kendskab og tilhørsforhold til deres lokalområder, har det gjort det muligt at gennemføre varierede læringsforløb i samarbejde med mange aktører uden anden transport end cykling i lokalområdet.

At tage udgangspunkt i lokalområdet kan på den måde fungere som en slags kreativt benspænd for udviklingen af læringsforløb, der får lærere og eksterne samarbejdspartnere til at arbejde med de muligheder, der er.

> Normalt skal vi jo have en bus, hver eneste gang vi skal noget som helst, men her har det været rigtig godt, at vi har kunnet bevæge os og komme rundt på cykler.
>
> Lærer, Råtup Skole, Hedensted Kommune

Gode råd til skolerne:

- **Som skole i et byområde eller i et landdistrikt er der forskellige potentialer i lokalområdet til at understøtte arbejdet med elevernes læring. Brug de muligheder, der er i nærmiljøet, og undgå unødig transport.**
- **Den åbne skole handler både om at flytte undervisningen ud i andre omgivelser og om at åbne dørene for omverdenen. At invitere personer med særlige kompetencer og erfaringer ind på skolen kan ændre læringsrummet i klassen.**
- **Overvej, om I kan cykle med eleverne og dermed nå længere omkring uden at skulle afsætte penge til transport.**

Gode råd til eksterne læringsmiljøer:

- **Som eksternt læringsmiljø er det oplagt at lave materialer og redskaber, der kan bruges på skolen. Det gør det let for skolerne at få input udefra i en travl hverdag.**
- **Mange forbinder åben skole med, at det er elever, der skal på tur uden for skolen. Tilbyd skolerne at komme på besøg, og tag del i at undervise eleverne på skolen.**
- **Overvej, om dit fag kan formidles i andre rammer end på din egen institution, det kunne fx være i byrummet eller i naturen.**

Åben skole

© 2017 Danmarks Evalueringsinstitut

Citat med kildeangivelse er tilladt

Publikationen er kun udgivet i elektronisk form på: www.eva.dk

Foto: Jens Kjær, Karolina Pietrzykowska, Roskilde Kommune, Stig Stasig, Søren Svendsen

ISBN (www) 978-87-7182-082-9

Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) gør uddannelse og dagtilbud bedre. Vi leverer viden, der bruges på alle niveauer – fra institutioner og skoler til kommuner og ministerier.

DANMARKS EVALUERINGSINSTITUT

T 3555 0101
E eva@eva.dk
H www.eva.dk